

חלק א' – שאלה 2 – מדיניות הפנים והחוץ של ישראל לאורך קיומה

מדיניות הפנים כמו גם מדיניות החוץ של ישראל, בהתייחסה לסוגיות של זכויות אדם כפי שהיא בעצמה קובעת אותם במדיניות לאורך ההיסטוריה של מדינת ישראל, ובהתייחסה למדיניות של מדינות אחרות, ידידות, שותפות עסקיות ואיכות, הינה מרתקת ראשית כל עקב המורכבות שלה. והיא הינה כה מורכבת, מכיוון שהיא מושרשת בשורה ארוכה של שיקולים, אשר בהם מצויים מצד אחד, הישרדותה הפיזית והקיומית של מדינה, ומצד שני הערכים והעקרונות המתכופפים או אף הנשברים מאותן פעולות. ערכים אשר להם משמעות פנים ישראלית, זהותית וחברתית, וכמובן גם משמעות בינלאומית, אשר לאורך ההיסטוריה, עצם השפעתה נבחן ונמדד, ומעורר מחלוקות עד היום.

מדיניות החוץ של ישראל, נחשבת לעוף מוזר בנוף המערבי. מצד אחד, עד שנות ה-90 כלל לא היה חוק שעסק בזכויות אדם, ולישראל עד היום אין חוקה שמעגנת את זכויותיהם של אזרחיה ושל מהגריה. לחילופין, נדרשים לכך בית המשפט העליון, היועץ המשפטי לממשלה, ובג"ץ, אשר לעיתים ידיו מכופפות באמצעות חוקים אשר 'עוקפים' אותו ומנטרלים זאת. מצד שני, רות גביון מתארת סיטואציה 'תקנית' של מצב זכויות האדם בישראל, אשר נתפס כדומה למדינות מערביות אחרות, גם עלי ידי המבקרים בתוך מדינת ישראל, וגם על ידי ארגוני זכויות אדם. כל זאת כמובן, נכון למתרחש בתוך קווי 67'.

בהיעדר חוקה, ישראל נשענת על שורה של חוקי יסוד, אשר מבססים את מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, שני הגדרות אשר מתקיימות מתוך קונפליקט ומתוך עולם ערכים שונה למדי זה מזה, אשר במקרים רבים, מתנגש. אחד מההתנגשויות האלו הוא היחס המפריד בין יהודים לכאלו שאינם יהודים. ואילו ההתנגשות החמורה והטעונה ביותר, היא היחס למיעוט הערבי וזכויותיהן. ברמה הרשמית, נטען, זוכים ערביי ישראל בזכויות (וחובות) – למעט סוגיית הגיוס (לצבא) פורמאליות מלאות. בפועל, ערביי ישראל זוכים לקיפוח בתחומי החינוך, הבריאות, התעסוקה ועוד רבים אחרים, אשר הופכים אותם למיעוט המתקשה להשתלב, חברתית ותרבותית.

חוקי היסוד, אשר חלקם אושר בסוף שנות ה-80, וחלקם עדיין נמצא על שולחן הדיונים, מהווה סלע מחלוקת בין משפטנים. כך למשל, אהרון ברק רואה בחוקים אלו כמהפכה חוקתית, המאפשרת הגנה של מיעוטים, ומייצרת מציאות שבה בית המשפט יכול לפסול חוקים שאינם עומדים בקנה אחד עם חוקי היסוד, החזקים יותר. מצד שני, רות גביון מפחיתה את ההתלהבות, וטוענת כי מדובר בצעד אחד מתוך שורה של צעדים, צעדים אשר החברה הישראלית לא מוכנה לרובם, וכי ערכית, זו לא מסוגלת להביאם לכדי מציאות בפועל.

בעוד שלמעשה, ישנה התייחסות חיובית למדיניות ישראל בנושא זכויות אדם בתוך שטחי ישראל, המצב שונה לחלוטין כמובן בשטחים הכבושים. נקודה זו, הינה מרתקת אף יותר, מכיוון שהיא משלבת בין מדיניות החוץ של ישראל, ובין מדיניות הפנים שלה, בכך שהיא נאלצת להגיב לביקורת חיצונית. כך הביקורת נשמעת היטב על גדר הביטחון, על השימוש המופרז בכוח, בהקמת התנחלויות ויצירת מחסומים, בסיכולים הממוקדים, והדרך שבה נעצרים אזרחים, ונעשים אזרחים וקהילות באופן קולקטיבי. מדיניות זו, מוגדרת בתפיסה הישראלית כפעולות 'אין-ברירה', אשר מעמידה את ערכם של זכויות אדם מסוימות בנחיתות על פני ערך חיי האדם. תפיסה אשר בהחלט ניתן להעמיד לוויתור העומד על מידת הפגיעה בזכויות לעומת הפגיעה הפיזית האפשרית (במאמר מוסגר, הגנתם של ערכים אוניברסליים מתנגשים גם במאבק המגדרי למען הכנסתם של לוחמות לטנקים. מצד אחד, מדובר במאבק מגדרי חשוב המסמל את המאבק המגדרי הפנימי והאוניברסלי הקיים כיום. מצד שני, הוא מאבק למען האפשרות לקיים ולנהל את המצב הבלתי ערכי ונטול זכויות האדם הקיים בשטחים).

את סוגיית הפנים המתכתבת עם החוץ, ניתן וצריך גם לקשר למדיניות ההגירה של מדינת ישראל, אשר אף היא מושתתת על מדינת היהודים. גם פה, מתנגשים במקביל ערכים שונים, בהתאם לתפיסה הישראלית. מצד אחד, מדיניות הגירה אשר משמרת עוולות היסטוריות אשר התרחשו עם הקמת המדינה, וגרמו לגירושם של המוני פלסטינים, הטוענים כי הזכות הניתנת לפלסטינים שזוכים לאזרחות עקב היותם ילדים להורים שקיבלו אזרחות ישראלית לאחר 48', עקב היותם בתוך שטחי ישראל בעת הסכמי שביתת הנשק, ויכולת הישארותם והתגוררותם

בארץ ישראל בתור תושבים חוקיים שאינם יהודים, יש להשית על אותם פלסטינים בתפוצות, כמו גם על כלל צאצאיהם. מצד שני, עם זאת, ביטול חוק השבות או קיום זכות השיבה של הפלסטינים בתפוצות, משמעותה הכמעט מידית הינה ביטול זהותה ורובה הדמוגרפי של מדינת ישראל, דבר הפוגע, לפי התפיסה הישראלית, בזכות הייחודית היהודית של כינון עם ומתן זהות וביטוי לעם זה כמדינה, בדמות מדינת ישראל.

בהקשר ישיר לדברים אלו, מעצם הקמתה, דפנה שרפמן מגדירה את מדיניות החוץ של מדינת ישראל בתור אחת הנוקטת בגישה הריאליסטית. גם מבקריה הגדולים, נוטים לטעון כי מקום המדינה, אמנם תמיד השיקולים הביטחוניים והאסטרטגיים היו אלו שהטו את הכף לגבי מדיניות אחת או אחרת, אך בכל זאת, זכויות אדם היו במסגרת 'תודעתה' המדינית והציבורית בישראל, גם אם מקומה היה מצומצם ולמעשה חסר השפעה. שרפמן מתייחסת לסוגיה זו בעיקר בדרך שבה היא מתבטאת בעסקאות הנשק שלה עם משטרים אשר רוצחים בהמונים בתוך עמם. בהקשר זה, באופן מעניין, לדעת יוסי ביילין, תפיסה ביקורתית כלפי ישראל, דווקא בנושא מדיניות החוץ, היא מוגזמת, מתוך תוקף מקומה בהיררכיה העולמית והצורך של ישראל לשמר יחסים עם מדינות גם כאשר אלו מקיימות מדיניות אשר סותרת את זו הליברלית ומערבית יחסית של ישראל. ביילין מרכך עמדה ריאליסטית ובעייתית זו, בכך שהוא מעיד כי לישראל יש אינטרס בינלאומי גם לעמוד לצד הליברלי והדמוקרטי, ולהירתם למען המדוכאים ואלו אשר נמצאים במצוקה, למען עתיד אפשרי שבו ישראל גם תזדקק לעזרה זו. ביילין, כבר בשנת 1999, אמר נכון וקבע כי העידן התקשורתי מחייב מדיניות מוסרית, שכן תדמיתה עשויה להיזקק קשות ממדיניות חוץ שאינה כזו, דבר הנכון שבעתיים במציאות הטכנולוגית הנוכחית בראי הרשתות החברתיות.